

8. Масляк П.О. Посткласична зарубіжна геополітика // «Українознавство»: Науковий, суспільно-політичний, культурно-мистецький, релігійно-філософський, педагогічний журнал / Упоряд. П.П. Кононенко, О.Б. Ярошинський, А.Ю. Пономаренко. 2003. – Число 2 – 3 (7 – 8). [Електронний ресурс] – Режим доступу до документа: <http://www.ualogos.kiev.ua/toprint.html?id=838>.

9. Блеттон Ж.И. Трансатлантический рынок Европейского союза – Соединенные Штаты и глобализация / Агентство политических новостей. – 05.10.2009. [Електронний ресурс] – Режим доступу до документа: <http://www.apn.ru/publications/print22015.htm>.

10. Савин Л.В. Неоатлантизм в Европе / Информационно-аналитический портал ЕВРАЗИЯ. org. – 11.03.2011. [Електронний ресурс] – Режим доступу до документа: <http://evrazia.org/article/1597>.

11. Гулевич В. Роль и степень влияния «третьих лиц» на политические процессы в Молодого-Приднестровском регионе / Центр Стратегических Оценок и Прогнозов. – 05.06.2011. [Електронний ресурс] – Режим доступу до документа: http://www.csef.ru/studies/politics/projects/russia_future/articles/1557/.

12. Philip H. Gordon and Charles Grant «A Concrete Strategy for Mending Fences» International Herald Tribune, February 17, 2005, as reposted by the Brookings Institution [Електронний ресурс] – Режим доступу до документа: http://www.brookings.edu/opinions/2005/0217europe_gordon.aspx.

13. Савин Л.В. Атлантизм, или Через Евросоюз – в Россию / Международная жизнь – 15.11.2010. [Електронний ресурс] – Режим доступу до документа: <http://kislyakov.interaffairs.ru/read.php?item=466>.

14. Бергман К., Дорохов В. Саммит США–ЕС: Трансатлантические отношения на пороге перемен / Deutsche Welle. – 28.11.2011. [Електронний ресурс] – Режим доступу до документа: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,15558444,00.html>.

Вонсович А.С. Геополитическое пространство Европы как часть евроатлантического стратегического района

Исследовано геополитическое пространство Европы в качестве части евроатлантического стратегического района. Его представлено в рамках двух основных концепций: атлантизма и неоатлантизма. Определены общие научные подходы и теоретические обоснования каждого из них. Выяснено влияние данных концепций на развитие геополитической ситуации в Европе и системы европейской безопасности.

Ключевые слова: пространство, Европа, концепция, атлантизм, неоатлантизм.

Vonsovych, O.S. Geopolitical space of Europe as part of euroatlantic strategic area

Geopolitical space of Europe investigated as part of euroatlantic strategic area. It's presented within the framework of two basic conceptions: atlantism and neoatlantism. General scientific approaches and theoretical grounds are identified. Influence of these conceptions is found out on development of geopolitical situation in Europe and European security system.

Key words: space, Europe, conception, atlantism, neoatlantism.

УДК 327.7

Щолокова Г.В.

Особенности политической системы ЕС: ротационное руководство стран-членов в Раде

Аналізуються сутнісні риси ротационного головування держав-членів у Раді ЄС як невід'ємної компоненти його політичної системи.

Ключові слова: ротационне головування, Рада ЄС, політична система Євросоюзу, наднаціональність, міжурядовість.

Політична система ЄС має таку складову як ротационне головування (президентство) країн-членів у Раді (Раді Міністрів). Кожна із 27 держав, що входить до цього регіонального об'єднання, виконує (протягом шести місяців) дані функції. Необхідно підкреслити, що статус ротационного головування в рамках політичної системи Євросоюзу значним чином змінився за Лісабонським договором. Отже, можливо констатувати, що відбувається процес становлення його оновленої політичної системи, що і визначає *актуальність* даного дослідження.

Питання визначення статусу ротационного президентства довгий час перебуває у фокусі уваги європейських дослідників, адже ефективне функціонування ЄС як об'єднання держав багато в чому залежить від успішного виконання своїх функцій кожною країною в рамках її головування. Проте більшість публікацій в основному присвячена вивченню окремих аспектів головування країн-учасниць у Раді ЄС: його розвиток після набуття чинності Лісабонським договором [1;3], співвідношення ротационного головування із такими інститутами як Європейська Рада та Рада Міністрів (в цілому і з окремими її конфігураціями) [3;7;8], особливості президентства тієї чи іншої держави [1;4;6], проблема «демократичного дефіциту» ЄС [5] тощо, проте в науковій літературі євроінтеграційної тематики не є розробленим у достатній мірі комплексний, інтегральний підхід до визначення сутності ротационного президентства держав-членів як невід'ємної компоненти наднаціональної політичної системи Європейського Союзу.

Метою даної роботи виступає вивчення ролі та місця ротационного президентства країн-членів у Раді у політичній системі ЄС. Для досягнення цієї мети необхідно визначити основні виміри функціонування системи головування:

- 1). організація роботи Ради на ротационній основі – один із чинників ефективного функціонування політичної системи ЄС;
- 2). президентство у Раді є важливим з точки зору забезпечення балансу інтересів держав-учасниць Євросоюзу, які різняться значним чином за своїми характеристиками (наприклад, «стара» та «нова» Європа);
- 3). ротационне головування дає можливість підвищити політичний статус країни у рамках ЄС.

Держава, яка очолює Раду, виконує наступні функції: організаційна; посередницька; функція політичного лідерства; головування як джерело підвищення легітимності [8, с.4–7]. Лісабонський договір вносить значні зміни до системи президентства. Повноваження, які раніше виконувалися головуючою країною, тепер розподілені між нею та Президентом Європейської Ради. Окрім того, зовнішньополітичні функції, які раніше відносилися до компетенції головуючої держави, переходять до Високого Представника ЄС із закордонних справ та політики безпеки. У 9 із 10 конфігурацій Ради Міністрів головують представники тієї країни, яка очолює цей інститут. Отже, сформована система складеного головування (multiple presidencies).

«Долісабонська» політична система визначала Раду із загальних питань та зовнішніх відносин в якості центру координації у процесі прийняття рішень. Її ключовими акторами виступали міністри закордонних справ. У рамках цієї конфігурації Ради вони обговорювали різні аспекти спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, а також виконували функції горизонтальної координації інших форматів Ради та підготовки до Європейської Ради. «Постлісабонська» система діє за зміненими правилами: виді-

ляються дві окремі конфігурації – Рада із загальних питань та Рада закордонних справ. Лише першу із вказаних очолює представник головної країни. Нова управлінська структура є розділеною між Президентом Європейської Ради (він виконує свої функції на постійній основі) та ротаційним головуванням окремої країни. «Раніше голова держави або уряду головної країни міг ефективно координувати питання, які є спільними для різних політик, шляхом безпосереднього керування міністрами, які очолювали інші конфігурації Ради» [3, с. 1–2].

Отже, згідно Лісабонського договору, президентство у ЄС здійснюється як на постійній, так і на ротаційній основах. При цьому необхідно зазначити, що повноваження головної у Раді ЄС країни зменшуються (особливо це стосується зовнішньополітичних питань). У зв'язку із цим багато дослідників розглядають проблему ефективності та результативності нової системи президентства та пропонують різні варіанти підвищення її ролі у нових умовах. Так, реформування Ради із загальних питань визначається в якості ключового чинника збільшення політичного впливу ротаційного головування [3].

Розглянемо інші особливості здійснення своїх функцій країною, яка очолює Раду Міністрів. Держави-учасники ЄС головують в рамках так званого формату «трійки» (the trio presidency). Три країни, які по чергову переймають одна від одної управлінські функції, пропонують узгоджену програму дій на період їх спільного президентства. Наприклад: Іспанія – Бельгія – Угорщина (січень 2010 – червень 2011 рр.); Польща – Данія – Кіпр (липень 2011 – грудень 2012 рр.).

Запровадження такої системи мало свої передумови. Найбільший для Європейського Союзу масштаб розширення у 2004 та 2007 рр. (на 12 країн) визначив зміст діючої наразі моделі «трійки», в рамках якої акцент робиться на необхідності налагодження співпраці між «старими» та «новими» країнами-учасницями [1, с. 3].

Таким чином, окрім принципу ротаційності, спрямованого на досягнення рівності участі всіх країн у політичному управлінні на загальноєвропейському (наднаціональному) рівні, для системи головування у Раді характерним є принцип колективності, завдяки якому забезпечується виконання двох завдань: зближення позицій країн, які переймають одна від одної «естафету» головування (що дає можливість напрацювання довгострокової та комплексної програми дій), та згуртування держав-учасниць шляхом виконання узгоджених функцій (це сприяє гармонізації інтересів різних країн, перейняттю позитивного досвіду тощо).

Зважаючи на вказане вище, можна прийти до наступних проміжних висновків. Ротаційне президентство – важлива та необхідна складова політичної системи ЄС як у «Долісабонський», так і у «Постлісабонський» періоди його розвитку. Наявність даного інституту, по-перше, робить можливим колективне виконання керівних функцій, та, по-друге, сприяє визначенню пріоритетів розвитку цього інтеграційного утворення на певний проміжок часу.

При вивченні європейської інтеграції завжди актуальним є питання щодо співвідношення наднаціонального та міжурядового її елементів, що знаходить своє вираження у наявності двох домінуючих альтернативних теорій – неофункціоналізм та інтерговерменталізм (зокрема ліберальна його модифікація). Відповідно, й на рівні ротаційного головування як елементу політичної системи принципи наддержавності та міжурядовості поєднані у певному співвідношенні. Система ротаційного головування дає можливість кожній із країн-учасниць протягом певного часу виконувати функції політичного управління на рівні ЄС в цілому – тобто на наднаціональному рівні. Але Рада Міністрів – це інститут, який за своїм характером є міждержавним (на противагу, наприклад, Європейській Комісії, яка має наднаціональну природу).

На думку деяких західних дослідників, Раду можливо розглядати як своєрідний гібрид, у якому поряд із домінуючими міжурядовими елементами, наявна й наднаціональна складова, що проявляється як у його інституційній структурі, так і у функціях та завданнях. «Нешодавні нововведення та зміни зокрема вказують на те, що Рада рухається від виключно міжурядової у бік більш наднаціональної структури. ... Що стосується головування, то формальні функції та завдання також виявляють наднаціональні аспекти, що описується у багатьох публікаціях». Так, ключовий принцип системи ротаційного головування – нейтралітет – має як раз наднаціональний характер, адже

йдеться про домінування загальноєвропейського інтересу. Проте не можна говорити й про те, що Рада в цілому та президентство в ній зокрема має лише наднаціональний характер. Багато чинників вказує на те, що держави-члени до сих пір відіграють важливу роль у прийнятті політичних рішень у ЄС [5, с. 6–7].

Отже, Рада та ротаційне головування в її рамках поєднують у собі наднаціональний та міждержавний компоненти. Хоча на перший погляд Рада є насамперед міжурядовим за своїм характером інститутом, адже йдеться про репрезентацію у ньому інтересів держав-членів. Проте завдання досягнення компромісних рішень (особливо це проявляється на прикладі системи головування) робить очевидною наявність і наддержавного компоненти.

Основна функція, що покладається на головуючу державу, – посередницька. Країна, яка очолює Раду, виконує функцію посередництва на трьох рівнях: між державами-членами Євросоюзу, між його інститутами та між ЄС і третіми країнами [2, с. 9]. Ротаційне президентство у Раді Міністрів побудовано на принципі співпраці [4]. Але, зважаючи на це, постає питання щодо співвідношення, з одного боку, організаційної та посередницької функцій ротаційного головування, а з іншого – функції політичного лідерства. Тобто мова йде про необхідність досягнення балансу між національними та наднаціональними інтересами. У західній науковій літературі увага приділяється вивченню двох альтернативних моделей тієї ролі, яку виконує країна-учасниця ЄС під час свого головування, – «чесний посередник» («honest broker») або «захисник національних інтересів» («national champion»). Йдеться про те, наскільки шестимісячне головування тієї чи іншої держави «зменшує» або «збільшує» її потенціал представляти на загальноєвропейській арені саме національні інтереси [1, с. 6].

Таким чином, визначальна для європейського інтеграційного процесу альтернатива «наднаціональність – міждержавність» проявляється у даному випадку на рівні двох можливих моделей здійснення функцій президентства у Раді. Попередній досвід головуючих країн наочно це демонструє.

Польські дослідники напередодні президентства Польщі у Раді ЄС робили наступні прогнози: «В той час як «невидиме» бельгійське президентство може бути рольовою моделлю з точки зору управлінської ефективності, Варшава напевно буде використовувати свої можливості визначати порядок денний у відповідності із попереднім французьким досвідом» [4]. Проте водночас не варто перебільшувати інституційні та функціональні можливості головної країни. Політична система Євросоюзу побудована насамперед на ідеї необхідності досягнення компромісу. Саме принцип компромісу домінує над вказаною вище альтернативною.

В основі системи ротаційного президентства знаходиться принцип нейтралітету (неупередженості) держави, яка очолює Раду. І хоча деякі автори визнають, що країна може протягом свого головування захищати насамперед національні пріоритети, ступінь успішності досягнення такої цілі є доволі низьким, зважаючи на різні причини. Однією із таких причин виступає існуюча «культура консенсусу». «... процес прийняття рішень в Європейському Союзі часто характеризується інтенсивними переговорами та компромісами». Культура консенсусу задає певні рамки для проходження головування країни, зважаючи на те, що очікувані нейтральність та роль щодо продукування рішень інтеграційного характеру будуть підтримувати інші держави-члени. Але у літературі існує й альтернативне тлумачення: йдеться про розгляд наявних можливостей головної країни приділяти першочергову увагу саме національним, а не загальноєвропейським інтересам [7, с. 230–231].

Ступінь реалізації принципу забезпечення балансу інтересів всіх країн-учасниць необхідно визначити в якості другого ключового параметру розгляду ролі та місії ротаційного президентства у політичній системі ЄС. Проте водночас піврічне головування у Раді Міністрів – добра нагода для країни «проявити себе» на європейській арені, підвищити свій політичний статус та покращити національний імідж (на нашу думку, це є третім параметром аналізу особливостей функціонування системи головування). Розглянемо цей аспект на прикладі головування Угорщини та Польщі.

Вдало проведені головування залишили помітний слід в історії європейської інтеграції. Президентство Данії привело до успішного закінчення переговорів щодо вступу з 10 країнами-кандидатами у грудні 2002 року. А в результаті головування Німеччини

у 2007 році було досягнуто компроміс щодо відновлення інституційної реформи, яка отримала свої логічне завершення у Лісабонському договорі [2, с.17]. Дослідники підкреслюють, що головування є своєрідним тестом для країни на здатність бути повноцінним членом Євросоюзу [4]. Ця теза є особливо актуальною для Угорщини та Польщі як його «новачків». Для обох країн це перше ротаційне президентство, крім того, обидві держави є учасницями Вишеградської четвірки (отже, протягом 2011 р. Раду ЄС очолювали представники цього регіонального об'єднання). В рамках угорського та польського ротаційних президентств, незважаючи на те, що вони належать до різних «трійок», були виокремлені деякі спільні пріоритети, один із яких – всебічне сприяння розвитку ініціативи «Східне Партнерство».

Східна політика в цілому ЄС та «Східне Партнерство» зокрема розглядаються як важливі чинники функціонування Вишеградської групи, по-перше, у контексті підвищення її суб'єктності (як одного із макрорегіонів ЄС), по-друге, з точки зору інституційної системи Євросоюзу (президентство в Раді аналізується насамперед в цьому аспекті) та, по-третє, стосовно розвитку Вишеградської четвірки у стратегічному вимірі [6, с.51–54]. При цьому необхідно зважати на те, що згідно Лісабонського договору роль головної країни у питаннях зовнішньої політики зменшується (так, на засіданнях Ради закордонних справ головує Високий Представник ЄС із закордонних справ та політики безпеки).

Ще один важливий аспект аналізу системи ротаційного головування – проблема підвищення демократичної легітимності ЄС. Звернення до розгляду цієї проблеми обумовлено тим, що ротаційне президентство виступає в якості джерела підвищення легітимності. Проблема подолання «демократичного дефіциту» у даному випадку вирішується шляхом надання державам-членам рівної можливості участі у здійсненні політичного керівництва на рівні Євросоюзу в цілому.

Насамкінець звернімося до вивчення того, якими є критерії оцінки проведення країною свого головування у Раді Міністрів. Науковці виокремлюють наступні критерії: ефективність керування Радою; нейтральність роботи; ступінь виконання програми головування; результативність та врівноваженість при виникненні необхідності реагування на непередбачені кризи та здатність вирішувати неочікувані суперечки [2, с.18].

Отже, вище нами було розглянуто роль та місце ротаційного головування країни у Раді Євросоюзу як складової його політичної системи. Отримані в результаті проведеного аналізу висновки можливо сформулювати наступним чином:

- 1). ротаційне президентство держав у Раді ЄС – виразний приклад особливостей розвитку даного інтеграційного утворення, адже у ньому органічно поєднані наднаціональний та міжурядовий аспекти;
- 2). основна його мета – сприяння ефективному функціонуванню Євросоюзу як об'єднання різних за своїми політичними, економічними, соціальними, культурними характеристиками країн;
- 3). ротаційне головування базується на принципах нейтралітету, співпраці та колективності, які є взаємопов'язаними;
- 4). успішне виконання своїх функцій країною, яка очолює Раду, з одного боку, впливає на ефективне функціонування політичної системи ЄС, а з іншого – виступає одним із важливих чинників, що визначає можливість підвищення політичного статусу держави як члена цього інтеграційного об'єднання.

Список використаних джерел

1. Batory A., Puetter U. The trio presidency in the European Union of the Lisbon Treaty. The case of the Spanish, Belgium and Hungarian group presidency / A. Batory, U. Puetter // Working paper. – 2011. – № 1. – 14 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ceur.eu/hu/sites/default/files/publications/batory-puetter-the-trio-presidency-working-paper-01-2011.pdf>
2. Jesień L. The European Union Presidency / L. Jesień; The Polish Institute of International Affairs. – 19 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pism.pl/files/?id_plik=7607
3. Kaczyński P.M., Byrne A. The General Affairs Council. The Key to Political Influence of Rotating Presidencies / P.M. Kaczyński, A. Byrne // CEPS Policy Brief. – 2011. – July. – № 246. – 6 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ceps.eu/book/general-affairs-council-key-political-influence-rotating-presidencies>

4. Kapolewski I.P., Sus M. The Polish EU Council Presidency: Poland as a mediator / I.P. Kapolewski, M. Sus. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/id/08255.pdf>
5. Seeger S. Rotation in the Council – Bringing Citizens Closer to the EU? / S. Seeger // CAP. Policy Analysis. – 2007. – № 6. – 16 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cap.lmu.de/download/2007/CAP-Policy-Analysis-2007-06.pdf>
6. Szczerski K. The EU's Eastern Policy and the strategy of the Visegrad Group / K. Szczerski // The Eastern Partnership in the Context of the European Neighbourhood Policy and V4 Agenda. – p. 51 – 58. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.europeum.org/doc/publications/enp.pdf>
7. The Power of the Presidency in EU Council Decision-making / J. Schalk, R. Torenvlied, J. Weesie, F. Stokman // European Union Politics – 2007. – № 8. – p. 229 – 250. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stokman.org/artikel/07SchaTore.PowPresid.EUP.pdf>
8. Vanhoonacker S., Schout A. The Rotating Presidency of the Council of the EU: Obsolete or Obsolete? / S. Vanhoonacker, A. Schout. – 19 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/projekt_papiere/sem5_vanhoonacker_schout_sicher.pdf

Щелокова А.В. Особенности политической системы ЕС: ротационное председательство стран-членов в Совете

Анализируются сущностные черты ротационного председательства государств-членов в Совете ЕС как неотъемлемой компоненты его политической системы.

Ключевые слова: ротационное председательство, Совет ЕС, политическая система Евросоюза, наднациональность, межправительственность.

Shchokolova, G.V. The peculiarities of the EU's political system: a rotating presidency of member states of the EU Council

The essential features of a rotating presidency of member states of the EU Council as an integral component of its political system are analyzed.

Key words: a rotating presidency, the Council of the EU, the EU's political system, supranationalism, intergovernmentalism.